

ΑΛΛΗ ΛΟΓΙΚΗ

KEN ROBINSON ΑΛΛΗ ΛΟΓΙΚΗ

Για μια επανάσταση δημιουργικότητας

Μετάφραση-επιμέλεια έκδοσης:
Βασίλης Αργυριάδης

Επιστημονική επιμέλεια:
Βασίλης Σιδεράς

Έν πλω

Τίτλος πρωτοτύπου: *Out of Our Minds - Learning to be creative*
First published by Capstone Publishing Ltd (a Wiley company), 2011
© Ken Robinson 2001, 2011

© (Για την ελληνική έκδοση) Εκδόσεις **Έν πλω**
Κολοκοτρώνη 49, Αθήνα 105 60
Τηλ.: 210 3226343 - Fax: 210 3221238
e-mail: info@enploeditions.gr
www.enploeditions.gr

Α΄ έκδοση: Δεκέμβριος 2011

ISBN: 978-960-9550-06-2

All Rights Reserved. Authorised translation from the English language edition published by Capstone Publishing Limited. Responsibility for the accuracy of the translation rests solely with En Plo Editions and it is not the responsibility of Capstone Publishing Limited. No part of this book may be reproduced in any form without the written permission of the original copyright holder, Capstone Publishing Limited.

Για την Terry που κάνει τα πάντα εφικτά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	11
1. Με το μυαλό, απ' το μυαλό ή... άμυαλοι;	17
2. Ενώπιον της επανάστασης	37
3. Ο μπελάς με την εκπαίδευση	69
4. Η ακαδημαϊκή ψευδαίσθηση	103
5. Γνωριμία με το μυαλό σας	133
6. Έμπρακτα δημιουργικοί	165
7. Για καλύτερη ευαισθησία	195
8. Δεν είστε μόνοι	227
9. Ο δημιουργικός ηγέτης	251
10. Σπουδάζοντας τη δημιουργικότητα	281
Επίλογος	325
Σημειώσεις	327
Πηγές	339
Ευχαριστίες	347

Πρόλογος

«Δεν πρόκειται να επιτύχουμε ασφαλή οδήγηση στο σύνθετο περιβάλλον του μέλλοντος, αν είμαστε διαρκώς καρφωμένοι στον καθρέφτη του οδηγού. Αν έτσι λειτουργούμε, θα πρέπει μάλλον να είμαστε άμυαλοι»

Η δημιουργικότητα είναι το σπουδαιότερο δώρημα της ανθρώπινης ευφυΐας. Όσο πιο σύνθετος γίνεται ο κόσμος, τόσο πιο δημιουργικοί χρειάζεται να είμαστε για να ανταποκρινόμαστε στις προκλήσεις του. Κι ωστόσο, πολλοί άνθρωποι αναρωτιούνται αν διαθέτουν ολωσδιόλου δημιουργικές ικανότητες. Το *Άλλη Λογική* (τίτλος πρωτοτύπου: *Out of Our Minds*) ασχολείται με το γιατί η δημιουργικότητα έχει τόσο μεγάλη σημασία, γιατί οι άνθρωποι νομίζουν ότι δεν είναι δημιουργικοί, πώς φτάσαμε σ' αυτό το σημείο και τι μπορούμε να κάνουμε επί' αυτού. Η πρώτη έκδοση αυτού του βιβλίου έγινε το 2001. Αυτό που κρατάτε στα χέρια σας τώρα είναι μια ολότελα νέα και αναθεωρημένη έκδοση. Γιατί όμως μια νέα έκδοση; Και πόσο νέα είναι στην πραγματικότητα;

Έγραφα την πρώτη έκδοση του *Out of Our Minds* το 2000. Ο πρώτος λόγος μιας νέας έκδοσης είναι ότι συνέβησαν πάρα πολλά από τότε, τόσο στον κόσμο γενικότερα όσο και στον *δικό μου* κόσμο. Σχεδόν σε κάθε μέτωπο ο ρυθμός των αλλαγών έγινε ακόμα πιο φρενήρης και τα επίμαχα ζητήματα, που αποτελούν την καρδιά του βιβλίου αυτού, έγιναν πιο πιεστικά. Σκεφτείτε την κλίμακα των αλλαγών στην τεχνολογία. Δέκα χρόνια πριν, το ίντερνετ ήταν νεωτερισμός για τους περισσότερους ανθρώπους. Δεν υπήρχαν τα έξυπνα κινητά τηλέφωνα, τα ipod, το facebook, το twitter, το youtube, τα περισσότερα από τα κοινωνικά δίκτυα του ίντερνετ, που μετασχηματίζουν τώρα τον πολιτισμό και την οικονομία σ' ολόκληρο τον κόσμο. Πολλά άλλα συνέβησαν επίσης –από τον παγκόσμιο αντίκτυπο της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, μέχρι τις πολυσύνθετες συνέπειες της Μεγάλης Ύφεσης– που απλούστατα δεν θα μπορούσε κανείς να τα προβλέψει δέκα χρόνια πριν: στην πολιτική, την οικονομία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον. Το στοιχείο του απρόβλεπτου στα ανθρώπινα ζητήματα αποτελεί την καρδιά ακριβώς της επιχειρηματολογίας μου, όσον αφορά

στην καλλιέργεια των δυνάμεων της δημιουργικότητας: στις επιχειρήσεις, την εκπαίδευση και την καθημερινή ζωή.

Ο δεύτερος λόγος αυτής της νέας έκδοσης είναι ότι έχω πλέον περισσότερα να πω για τις κεντρικές ιδέες αυτού του βιβλίου και για το τι πρέπει να κάνουμε προκειμένου να τις θέσουμε σε εφαρμογή. Στη διάρκεια των τελευταίων δέκα ετών παρουσίασα και συζητήσα αυτές τις ιδέες με ανθρώπους πολλών επιπέδων και διαφόρων τομέων: με Διευθύνοντες Συμβούλους πολυεθνικών οργανισμών και μη κερδοσκοπικών οργανώσεων, με πολιτικούς, καλλιτέχνες, επιστήμονες, φοιτητές, γονείς και εκπαιδευτικούς. Αυτές οι εμπειρίες ενίσχυσαν την πεποίθησή μου σχετικά με τη σπουδαιότητα και τον επείγοντα χαρακτήρα των επιχειρημάτων που διατυπώνονταν στο *Out of Our Minds*, και την ανάγκη να παρουσιαστούν σε ακόμη μεγαλύτερο κοινό.

Ο τρίτος λόγος είναι πως δεν είναι ο κόσμος μονάχα που μετακινήθηκε τα τελευταία δέκα χρόνια. Μετακινήθηκα κι εγώ. Ενωώ κυριολεκτικά. Όταν έγραψα την πρώτη έκδοση, η οικογένειά μου κι εγώ ζούσαμε στο Stratford-upon-Avon, μια μικρή αγροτική πόλη της Αγγλίας και γενέτειρα του Ουίλιαμ Σαίξπηρ. Τη νέα έκδοση την έγραψα στο Λος Άντζελες, όπου ζω σήμερα. Ο αρχιτέκτονας Frank Lloyd Wright είπε κάποτε πως αν γυρίσεις τον κόσμο στο πλάι και τον ταρακουνήσεις λιγάκι, οτιδήποτε λασκαρισμένο θα βρεθεί στο Λος Άντζελες. Αμέσως μετά την πρώτη έκδοση του *Out of Our Minds*, η οικογένειά μου κι εγώ ταρακουνηθήκαμε, λασκάρουμε και βρεθήκαμε ακριβώς εδώ. Μπορείτε να φανταστείτε πόσο απότομη αποδείχθηκε αυτή η μετάβαση. Από τότε, ταξίδεψα σ' ολόκληρη την Αμερική, γνώρισα πολλούς σπουδαίους ανθρώπους και είδα συναρπαστικές πρωτοβουλίες. Όλες αυτές οι εμπειρίες διαπότισαν αυτή τη νέα έκδοση, η οποία δίνει πλέον πολύ περισσότερη έμφαση στις εξελίξεις στην Αμερική και την Ασία, καθώς επίσης και στην Ευρώπη. Είναι γεγονός πως αυτά τα ζητήματα είναι οικουμενικά.

Το 2006, μίλησα στο παγκοσμίως γνωστό TED Conference (Technology, Entertainment, Design) στο Μοντερέι της Καλιφόρνια και ανέπτυξα κάποια από τα κεντρικά θέματα αυτού του βιβλίου. Εκείνη τη διάλεξη την «κατέβασαν» από τότε, πάνω από 7 εκατομμύρια φορές σε 150 χώρες¹. Βέβαια, τις προάλλες, ο γιός μου ο Τζέιμς και η κόρη μου η Κέιτ,

μου έδειξαν ένα βιντεάκι στο youtube που παρουσιάζει δύο γατάκια να «συνομιλούν», και το οποίο το έχουν κατεβάσει τριάντα εκατομμύρια φορές, πράγμα που με κάνει να κρατώ το όλο θέμα στις σωστές του διαστάσεις... Πλιν όμως, η δική μου διάλεξη, αντίθετα με τη γατίσια συνομιλία, προβλήθηκε σε μεγάλα και μικρά συνέδρια, σε συναντήσεις και εκπαιδευτικά σεμινάρια σε ολόκληρο τον κόσμο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να τη δουν μέχρι σήμερα πάνω από 200 εκατομμύρια άνθρωποι περίπου, πράγμα που καταδεικνύει πόσο μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ζητήματα αυτά. Έδωσα μια δεύτερη διάλεξη στο TED Conference το 2010 και προσήλκυσε κι αυτή δυναμική ανταπόκριση².

Το 2008, έγραψα το *The Element: How Finding Your Passion Changes Everything*, που εκδόθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες τον Γενάρη του 2009 και στη συνέχεια σε πολλές άλλες χώρες. Το βιβλίο αυτό ασχολείται με τη φύση του προσωπικού ταλέντου και της δημιουργικότητας, καθώς και με τις συνθήκες που επιτρέπουν στη δημιουργικότητα και το ταλέντο να αναπτυχθούν. Από πολλές πλευρές, το *Out of Our Minds* (στα Ελληνικά: *Άλλη λογική –Για μια επανάσταση δημιουργικότητας*) αποτελεί το βασικό εγχειρίδιο για την κατανόηση του *The Element*. Ασχολείται πολύ βαθύτερα με τους λόγους που καθιστούν τόσο επείγουσα την αναγκαιότητα ανάπτυξης των φυσικών μας ταλέντων –ειδικά της δημιουργικότητας– καθώς επίσης και με το πώς και το γιατί οι οργανωτικές δομές διοίκησης γενικά και οι εκπαιδευτικές διαδικασίες ειδικότερα, έχουν την τάση να τα καταπνίγουν. Κατά συνέπεια, δέχτηκα μετά χαράς την πρόταση των εκδοτών μου να ξαναδουλέψω το *Out of Our Minds*, με αφορμή τη δέκατη επέτειο της πρώτης του εμφάνισης. Για να είμαι ειλικρινής βέβαια, είχα κατά νου μια λιγότερο εκτεταμένη αναθεώρηση. Φανταζόμουν ότι απλά θα έκανα ένα κάποιο νοικοκύρεμα στο πρωτότυπο κείμενο κι όλο αυτό δεν θα απαιτούσε παρά ένα σαββατοκύριακο όλο κι όλο, πάνω από έναν ηλεκτρονικό διορθωτή κειμένου, μ' ένα μπουκάλι κόκκινο κρασί δίπλα μου. Τελικά, κατέληξα να ξαναγράψω ολόκληρο το βιβλίο: για να συμπεριλάβω νέο υλικό, να καταστήσω τα επιχειρήματα οξύτερα και τον γενικότερο τόνο πιο προσβάσιμο. Συνεπώς, ακόμα κι αν έχετε διαβάσει την πρώτη έκδοση, μην διστάσετε να αγοράσετε (ή να δανειστείτε) και να διαβάσετε κι αυτή τη νέα. Είναι πολύ διαφορετική, από πολλές πλευρές, και

νομίζω πως θα βρείτε αρκετά καινούργια στοιχεία που θα αποζημιώσουν τη δεύτερη ανάγνωση. Αν πιάνετε το βιβλίο αυτό για πρώτη φορά στα χέρια σας, είτε ασχολείστε με επιχειρήσεις, είτε εργάζεστε στην εκπαίδευση, ή στον τομέα των μη κερδοσκοπικών φορέων, ή σας ενδιαφέρει απλά να ανακαλύψετε τις προσωπικές σας δημιουργικές δυνατότητες, πιστεύω πως θα βρείτε εντός του πολλά πράγματα που θα σας προσελκύσουν το ενδιαφέρον.

Σκοπός μου μέσα από αυτό το βιβλίο είναι να βοηθήσω τους ανθρώπους να καταλάβουν το βάθος των δημιουργικών τους ικανοτήτων και τις αιτίες που τους έκαναν να αμφισβητήσουν αυτές τις ικανότητες: να ενθαρρύνω οργανώσεις να πιστέψουν στις καινοτόμες δυνάμεις που διαθέτουν, και να δημιουργήσουν τις συνθήκες εκείνες που θα κάνουν τις δυνάμεις αυτές να ξεδιπλωθούν· να προωθήσω μια επανάσταση δημιουργικότητας στην εκπαίδευση.

Στον πρόλογο της πρώτης έκδοσης έλεγα πως ονόμασα το βιβλίο *Out of Our Minds* για τρεις λόγους. Ακόμα τρεις είναι οι λόγοι που έχω και να ποιοι είναι: Πρώτον, η ανθρώπινη διάνοια είναι μοναδικά και βαθιά δημιουργική. Ζούμε σε έναν κόσμο που είναι διαμορφωμένος από ιδέες, πεποιθήσεις και αξίες της ανθρώπινης φαντασίας και κουλτούρας. Ο ανθρώπινος κόσμος είναι πλασμένος από το μυαλό μας (out of our minds), όσο κι από το φυσικό περιβάλλον. Η σκέψη και το αίσθημα δεν προσλαμβάνουν απλώς τον κόσμο ως έχει, αλλά αποκτούν ιδέες περί αυτού και ερμηνεύουν τις εμπειρίες προκειμένου να του δώσουν νόημα. Διαφορετικές κοινότητες ζουν με τρόπο διαφορετικό, σύμφωνα με τις ιδέες που έχουν και τα νοήματα που βιώνουν. Κατά κυριολεξία, οι κόσμοι μέσα στους οποίους ζούμε είναι πλασμένοι από μας. Και μπορούμε να τους αναπλάσουμε. Οι μεγάλες επαναστάσεις της ανθρώπινης ιστορίας αναδύθηκαν εξαιτίας νέων ιδεών: εξαιτίας νέων τρόπων θέασης που συνέτριψαν τις παλιές βεβαιότητες. Αυτή είναι η βασική διαδικασία των πολιτισμικών αλλαγών.

Δεύτερον, συνειδητοποιώντας τις δημιουργικές μας δυνατότητες βρίσκουμε εν μέρει τον εαυτό μας, βρίσκουμε «το στοιχείο» μας, βρίσκουμε αυτό που θέλουμε να κάνουμε με το μυαλό μας (out of our minds). Η εκπαίδευση πρέπει να μας βοηθά να το πετύχουμε αυτό, αλλά συχνότα-

τα δεν το κάνει και πολλοί άνθρωποι απομακρύνονται από τα πραγματικά προσωπικά τους ταλέντα. Είναι έξω απ' «το στοιχείο» τους και υπ' αυτή την έννοια, έξω απ' αυτό που θέλουν να κάνουν με το μυαλό τους.

Τέλος, η τρέχουσα εκπαιδευτική πολιτική φαίνεται πως εμφανίζει μια μονομανή συμπεριφορά στον τρόπο που επιλέγει να κατευθυνθεί. Αντί να προωθεί με περίσκεψη ένα διάλογο γύρω από τις στρατηγικές που απαιτούνται προκειμένου να αντιμετωπιστούν αυτές οι ασυνήθιστες αλλαγές, αυτή εμμένει αυτιστικά στην προβολή παραδοσιακών ακαδημαϊκών προτύπων. Αυτά τα πρότυπα, όπως θα εξηγήσω, σχεδιάστηκαν για άλλες εποχές και άλλους σκοπούς. Δεν πρόκειται να επιτύχουμε ασφαλή οδήγηση στο σύνθετο περιβάλλον του μέλλοντος, αν είμαστε διαρκώς καρφωμένοι στον καθρέφτη του οδηγού. Αν συνεχίσουμε έτσι, τότε πρόκειται σίγουρα να είμαστε άμυαλοι (out of our minds)...

Κεν Ρόμπινσον
Λος Άντζελες, Φεβρουάριος 2011

ΜΕ ΤΟ ΜΥΑΛΟ, ΑΠ' ΤΟ ΜΥΑΛΟ Ή... ΑΜΥΑΛΟΙ;

*«Όταν οι άνθρωποι μου λένε πως δεν είναι δημιουργικοί,
εγώ αυτομάτως συμπεραίνω
πως δεν έχουν ακόμα καταλάβει περί τίνος πρόκειται»*

Πόσο δημιουργικοί είστε; Πόσο δημιουργικοί είναι οι συνεργάτες σας; Οι φίλοι σας; Την επόμενη φορά που θα βρεθείτε σε κάποιο κοινωνικό γεγονός, ρωτήστε τους. Ίσως ξαφνιαστείτε απ' αυτά που θα ακούσετε. Έχω δουλέψει με ανθρώπους και οργανώσεις σε όλο τον κόσμο. Οπουδήποτε κι αν πηγαίνω, συναντώ το ίδιο παράδοξο: τα περισσότερα παιδιά πιστεύουν πως είναι ιδιαίτερα δημιουργικά· οι περισσότεροι ενήλικες πιστεύουν πως δεν είναι. Το ζήτημα είναι ενδεχομένως μεγαλύτερο απ' ό,τι φαίνεται.

ΠΛΑΘΟΝΤΑΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Ζούμε σε έναν κόσμο που αλλάζει πιο γρήγορα από ποτέ και αντιμετωπίζει προκλήσεις πρωτοφανείς. Το πώς θα εξελιχθούν στην πράξη οι πολυπλοκότητες του μέλλοντος, είναι ολότελα άγνωστο. Οι πολιτισμικές αλλαγές δεν είναι ποτέ γραμμικές κι είναι σπάνια προβλέψιμες. Αν ήταν, τότε οι λεγώμενες των μιντιακών «σοφών» και οι «ειδήμονες» των πολιτιστικών προγνώσεων, θα ήταν περιττοί. Μάλλον αυτή τη δυναμική είχε κατά νου και ο οικονομολόγος Τζ. Κ. Γκάλμπρεθ όταν έλεγε «Ο πρωταρχικός σκοπός της οικονομολογικής πρόγνωσης είναι να κάνει την αστρολογία να φαίνεται αξιοσέβαστη...».

Καθώς ο κόσμος περιδινίζεται ολοένα και πιο γρήγορα, οι οργανω-

τικές δομές διοίκησης απανταχού της γης λένε ότι χρειάζονται άνθρωποι που να μπορούν να σκεφτούν δημιουργικά, να επικοινωνούν και να εργάζονται σε ομάδες; άνθρωποι που να είναι ευέλικτοι και ευπροσάρμοστοι. Πολύ συχνά λένε πως δεν μπορούν να βρουν τέτοιους ανθρώπους. Γιατί δεν μπορούν; Σκοπός μου σ' αυτό το βιβλίο είναι να απαντήσω σε τρεις ερωτήσεις, για οποιονδήποτε ενδιαφέρεται σοβαρά για το ζήτημα της δημιουργικότητας και της καινοτομίας, ή θέλει απλά να κατανοήσει τις δικές του δημιουργικές δυνατότητες.

- **Γιατί είναι κεφαλαιώδες να προωθήσουμε τη δημιουργικότητα;** Οι επικεφαλής των επιχειρήσεων, οι πολιτικοί και οι εκπαιδευτικοί τονίζουν εμφατικά τη ζωτική σημασία της προώθησης της δημιουργικότητας και της καινοτομίας. Γιατί έχει τόσο μεγάλη σημασία αυτό;

- **Πού βρίσκεται το πρόβλημα;** Γιατί οι άνθρωποι χρειάζονται βοήθεια για να είναι δημιουργικοί; Τα μικρά παιδιά σφύζουν από ιδέες. Τι είναι αυτό που μας κάνει, καθώς μεγαλώνουμε, να νομίζουμε ότι δεν είμαστε δημιουργικοί;

- **Περί τίνος πρόκειται τελικά;** Τι είναι η δημιουργικότητα; Είμαστε όλοι δημιουργικοί ή απλά λίγοι από μας; Καλλιεργείται η δημιουργικότητα; Κι αν ναι, πώς;

Καθένας μας έχει περιστασιακά νέες ιδέες. Πώς είναι όμως δυνατόν να ενθαρρυνθούμε ώστε η δημιουργικότητα να είναι ένα καθημερινό και αξιόπιστο τμήμα της ζωής μας; Αν διευθύνετε μια επιχείρηση ή μια οργάνωση ή ένα σχολείο, πώς μπορείτε να καταστήσετε τη δημιουργικότητα τμήμα του συστήματος και της καθημερινότητάς σας; Πώς μπορεί κανείς να εισάγει μια κουλτούρα καινοτομίας;

ΕΠΑΝΕΞΕΤΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ

Για να απαντήσουμε στις παραπάνω ερωτήσεις είναι σημαντικό να είμαστε ξεκάθαροι όσον αφορά στο τι είναι η δημιουργικότητα και πώς λειτουργεί στην πράξη. Επ' αυτού υπάρχουν τρεις σχετικές ιδέες, τις οποίες θα αναπτύσω καθώς προχωράμε. Η πρώτη είναι η *φαντασία* – πρόκει-

ται για τη διαδικασία ανάδυσης στον νου πραγμάτων που δεν είναι παρόντα στις αισθήσεις μας. Η δεύτερη είναι η *δημιουργικότητα* – είναι η διαδικασία ανάπτυξης πρωτογενών ιδεών που έχουν αξία. Και τέλος είναι η *καινοτομία* – πρόκειται για τη διαδικασία που θέτει τις νέες ιδέες σε εφαρμογή. Όσον αφορά ειδικά τη δημιουργικότητα υπάρχουν διάφορες παρεξηγήσεις.

Ιδιαίτεροι άνθρωποι:

Υπάρχει συχνά η αντίληψη ότι μόνο ιδιαίτεροι άνθρωποι είναι δημιουργικοί, δηλαδή πως η δημιουργικότητα είναι ένα σπάνιο ταλέντο. Αυτή η πεποίθηση ενισχύεται από ιστορίες δημιουργικών προτύπων, όπως η Μάρθα Γκράχαμ (1894-1991), ο Πάμπλο Πικάσο (1881-1973), ο Άλμπερτ Αϊνστάιν (1879-1955) και ο Τόμας Έντισον (1847-1931). Οι επιχειρήσεις διακρίνουν συνήθως το δυναμικό τους σε δύο ομάδες: τους «δημιουργικούς» και τους «κουστομάτους». Συνήθως, καταλαβαίνεις ποιοί είναι οι δημιουργικοί επειδή δεν φοράνε κουστούμι. Φοράνε τζην και έρχονται καθυστερημένοι, επειδή πάλευσαν με μια ιδέα... Δεν υπονοώ ότι οι «δημιουργικοί» δεν είναι αυτό που τους προσδίδει ο χαρακτήρισμός τους. Μπορούν και παραμπορούν να είναι δημιουργικοί, αλλά το ίδιο μπορεί να είναι και οποιοσδήποτε άλλος (των «κουστομάτων» συμπεριλαμβανομένων), αν οι συνθήκες είναι κατάλληλες. Ο καθένας διαθέτει τεράστιες δημιουργικές ικανότητες. Μια κουλτούρα δημιουργικότητας πρέπει να περιλαμβάνει τους πάντες, όχι μόνο κάποιους λίγους.

Η αφετηριακή μου παραδοχή είναι πως έχουμε όλοι μας τεράστιες δημιουργικές ικανότητες, εκ του γεγονότος και μόνο ότι είμαστε άνθρωποι. Η πρόκληση είναι να τις αναπτύξουμε. Μια κουλτούρα δημιουργικότητας πρέπει να περιλαμβάνει τους πάντες, όχι μόνο κάποιους λίγους.

Ιδιαίτερες δραστηριότητες:

Υπάρχει συχνά η αντίληψη πως η δημιουργικότητα αφορά σε κάποιες ιδιαίτερες δραστηριότητες, όπως οι τέχνες, η διαφήμιση, το ντιζάιν ή το μάρκετινγκ. Όλοι αυτοί οι τομείς μπορούν να είναι δημιουργικοί: αλλά και οτιδήποτε άλλο μπορεί, όπως π.χ. οι φυσικές επιστήμες, τα μαθηματικά,

η διδασκαλία, η δουλειά με ανθρώπους, η ιατρική, η προπόνηση μιας αθλητικής ομάδας ή η διεύθυνση ενός εστιατορίου. Κάποιες φορές, τα σχολεία έχουν τμήματα «δημιουργικών τεχνών». Είμαι ανυποχώρητα υπέρμαχος της αναβάθμισης των τεχνών στα σχολεία (και θα εξηγήσω παρακάτω γιατί), αλλά η δημιουργικότητα δεν περιορίζεται στις τέχνες. Υπάρχουν πολλοί λόγοι για να διδάσκονται οι τέχνες στα σχολεία, συμπεριλαμβανομένου του ρόλου τους στην προαγωγή της δημιουργικότητας και υπάρχουν και άλλοι λόγοι που είναι εξίσου συναρπαστικοί. Ταυτόχρονα όμως, και οι άλλοι τομείς, όπως οι φυσικές επιστήμες και τα μαθηματικά, μπορούν να είναι εξίσου δημιουργικοί με τη μουσική και τον χορό. Η δημιουργικότητα είναι εφικτή οποτεδήποτε κάνουμε χρήση της νοημοσύνης μας.

Και στις επιχειρήσεις, διαφορετικές εταιρείες είναι δημιουργικές σε διαφορετικούς τομείς. Η Apple για παράδειγμα είναι παγκοσμίως γνωστή για την αποτελεσματικότητά της στη δημιουργία νέων προϊόντων. Άλλες εταιρείες, όπως η Wal-Mart, δεν έχουν δημιουργήσει ούτε ένα προϊόν — ο δικός τους τομέας καινοτομίας είναι τα συστήματα, όπως η διαχείριση εφοδιαστικής αλυσίδας και η τιμολόγηση. Η αλυσίδα Starbucks είναι δημιουργική στην παροχή υπηρεσιών. Δεν ανακάλυψαν τον καφέ· δημιούργησαν έναν ιδιαίτερο τύπο κουλτούρας γύρω από τον καφέ. Κατ' ουσίαν, ανακάλυψαν το «5δóλαρο φλυτζάνι του καφέ», πράγμα που ήταν ριζοσπαστικό, νομίζω. Μια καινοτομία σε οποιοδήποτε τομέα μιας οργανωτικής δομής, μπορεί να της αλλάξει ολότελα την πορεία.

Η αφετηριακή μου παραδοχή είναι πως έχουμε όλοι μας τεράστιες δημιουργικές ικανότητες, εκ του γεγονότος και μόνο ότι είμαστε άνθρωποι. Η πρόκληση είναι να τις αναπτύξουμε. Μια κουλτούρα δημιουργικότητας πρέπει να περιλαμβάνει τους πάντες, όχι μόνο κάποιους λίγους.

Μαθαίνοντας να είμαστε δημιουργικοί

Υπάρχει συχνά η αντίληψη πως οι άνθρωποι είτε γεννιούνται δημιουργικοί είτε όχι, όπως δηλαδή για παράδειγμα είναι εκ γενετής γαλανομάτηδες ή καστανομάτηδες, και συνεπώς δεν υπάρχουν και πολλά που να μπορείς να κάνεις. Η αλήθεια είναι ότι υπάρχουν πολλά για να βοη-

θήσει κανείς τους ανθρώπους να είναι πιο δημιουργικοί. Αν κάποιος σας πει ότι δεν μπορεί να διαβάσει ή να γράψει, δεν βγάζετε το συμπέρασμα ότι δεν είναι ικανός για ανάγνωση και γραφή, αλλά πως δεν διδάχτηκε τον τρόπο να το κάνει. Το ίδιο ισχύει και με τη δημιουργικότητα. Όταν οι άνθρωποι μου λένε πως δεν είναι δημιουργικοί, εγώ απλά συμπεραίνω πως δεν ξέρουν ακόμα περί τίνος πρόκειται.

Να αφεθούμε ασυμμάζευτοι;

Ορισμένες φορές, η δημιουργικότητα ταυτίζεται με την ελευθερία στην έκφραση, πράγμα που κάνει ορισμένους να τρομοκρατούνται στη σκέψη της παρουσίας της στην εκπαίδευση. Οι σκεπτικιστές αυτοί φαντάζονται ένα τσούρμο παιδιών να τρέχουν ασυμμάζευτα και να κοπανάνε θρανία μάλλον, παρά να αναλαμβάνουν κάποια σοβαρή εργασία. Πράγματι το να είναι κανείς δημιουργικός περιλαμβάνει συχνά ένα παιχνίδι με τις ιδέες και μια χαρούμενη ατμόσφαιρα – διασκέδαση και φαντασία. Όμως εκτός αυτού, δημιουργικότητα σημαίνει και έντονα εστιασμένη εργασία πάνω σε ιδέες και σχέδια, λεπτοδουλειά που να οδηγεί στις καλύτερες δυνατές μορφές, και ζωτικής σημασίας κρίσεις, ώστε να επιλέγεται στην πορεία ο καλύτερος δυνατός δρόμος αλλά και να δικαιολογείται επαρκώς η επιλογή του. Σε κάθε τομέα, η δημιουργικότητα τροφοδοτείται από τη δεξιότητα, τη γνώση και τον έλεγχο. Δεν σημαίνει μονάχα «αφήνομαι», αλλά και «συγκεντρώνομαι με φιλοπονία πάνω σε κάτι».

Εν πάση περιπτώσει, γιατί άραγε αυτά τα ζητήματα είναι τόσο σημαντικά;

ΤΡΕΙΣ ΑΞΙΟΝΕΣ

Ολόκληρο το ανά χείρας βιβλίο, το διατρέχουν τρεις θεμελιώδεις αξίες:

- Ο πρώτος είναι ότι ζούμε σε επαναστατικούς καιρούς.
- Ο δεύτερος είναι ότι αν θέλουμε να επιβιώσουμε και να προκόψουμε, πρέπει να σκεφτούμε διαφορετικά τις ίδιες τις δυνατότητές μας και να κάνουμε την καλύτερη δυνατή χρήση τους.

- Ο τρίτος είναι ότι για να καταφέρουμε να το κάνουμε αυτό, πρέπει να αρχίσουμε να διαμορφώνουμε τις οργανωτικές δομές διοίκησης και ιδιαίτερα τα εκπαιδευτικά μας συστήματα με ριζικά διαφορετικό τρόπο.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν, θα αναπτύξω λεπτομερώς τα ζητήματα αυτά ένα-ένα· επιτρέψτε μου ωστόσο να συνοψίσω εν τάχει την επιχειρηματολογία μου.

Ενώπιον της επανάστασης

Αν είσαι ζωντανός και βαδίζεις επί γης, είσαι καταμεσής μιας παγκόσμιας επανάστασης, ανεξάρτητα από το πού βρίσκεται ή τι κάνεις. Μιλώ κυριολεκτικά, όχι μεταφορικά. Λειτουργούν σήμερα στον κόσμο δυνάμεις χωρίς προηγούμενο. Καταλαβαίνω ότι αυτό που λέω είναι τολμηρός ισχυρισμός, αλλά δεν είναι αβάσιμος. Ανέκαθεν τα «ανθρώπινα» ήταν ταραχώδη. Αυτό όμως που είναι σήμερα ξεχωριστό είναι η κλίμακα και το εύρος της αλλαγής. Οι δύο μεγάλες δυνάμεις που οδηγούν τα πράγματα είναι οι τεχνολογικές καινοτομίες και η αύξηση του πληθυσμού. Μετασχηματίζουν από κοινού το πώς ζούμε και εργαζόμαστε· ασκούν εκτεταμένη πίεση στους φυσικούς μας πόρους και αλλάζουν τη φύση της πολιτικής και του πολιτισμού.

Οι νέες τεχνολογίες φέρνουν παντού επανάσταση στη φύση της εργασίας. Μειώνουν μαζικά τον αριθμό των ανθρώπων που παλιότερα (την περίοδο των βιομηχανικών οικονομιών) εργάζονταν σε βιομηχανίες και επίμοχθα επαγγέλματα. Νέες μορφές εργασίας βασίζονται ολοένα και περισσότερο σε υψηλά επίπεδα εξειδικευμένης γνώσης, στη δημιουργικότητα και την καινοτομία. Οι νέες τεχνολογίες μάλιστα απαιτούν ολότελα διαφορετικές δεξιότητες από εκείνες που απαιτούσε η βιομηχανική οικονομία. Η μαζική βιομηχανική παραγωγή μετατοπίζεται προς τις αναδυόμενες οικονομίες, ιδιαίτερα στην Ασία και τη Νότιο Αμερική, όπως το ίδιο συμβαίνει και με πολλές από τις νέες μορφές εργασίας, που βασίζονται σε υψηλά επίπεδα δεξιότητας στο ντιζάιν και τις τεχνολογίες πληροφορικής. Δεδομένης της ταχύτητας των αλλαγών, οι κυβερνήσεις και οι επιχειρήσεις σ' ολόκληρο τον κόσμο αναγνωρίζουν πως η κατάρτιση

και η εκπαίδευση αποτελούν τα κλειδιά του μέλλοντος, και τονίζουν με έμφαση τη ζωτική ανάγκη καλλιέργειας των δυνάμεων της δημιουργικότητας και της καινοτομίας. Κατ' αρχάς, είναι βασικό να γεννήσουμε ιδέες για νέα προϊόντα και υπηρεσίες, και να διατηρήσουμε την αιχμή της ανταγωνιστικότητάς μας. Δεύτερον, είναι βασικό η παιδεία και η εκπαίδευση να καταστήσει τους ανθρώπους πιο ευέλικτους και προσαρμοστικούς, ώστε οι επιχειρήσεις να μπορούν να ανταποκρίνονται στις μετεξελισσόμενες αγορές. Τρίτον, ο καθένας θα χρειαστεί να ευθυγραμμιστεί με έναν κόσμο, όπου, για τους περισσότερους ανθρώπους, η εξασφαλισμένη ισόβια απασχόληση σε ένα και μόνο επάγγελμα αποτελεί υπόθεση του παρελθόντος.

Αυτές οι τεχνολογικές αλλαγές, σε συνδυασμό με τις πληθυσμιακές και κλιματικές αλλαγές, επηρεάζουν τους πάντες πάνω στη γη και τα αποτελέσματά τους είναι κατά βάση απρόβλεπτα. Το σίγουρο είναι ότι τα επόμενα πενήντα με εκατό χρόνια, τα παιδιά μας θα έχουν να αντιμετωπίσουν προκλήσεις μοναδικές στην ανθρώπινη ιστορία. Στο πρώτο μέρος του βιβλίου, σκιαγραφώ τις δυνάμεις αυτές και κάποιες από τις προκλήσεις που εκπροσωπούν³.

Οι δυνατότητές μας σε νέο πλαίσιο

Τον Δεκέμβριο του 1862, ο Αβραάμ Λίνκολν εκφώνησε τη δεύτερη ετήσια ομιλία του στο Κογκρέσο. Μιλούσε ένα μήνα πριν υπογράψει τη Διακήρυξη της Απελευθέρωσης και στο μήνυμά του παρότρυνε το Κογκρέσο να δει την κατάσταση με νέα ματιά. Έλεγε: «Τα δόγματα του ήρεμου παρελθόντος είναι αναντίστοιχα με το θεελλώδες μας παρόν. Οι δυσκολίες συσσωρεύονται η μία πάνω στην άλλη. Οι συνθήκες είναι νέες, γι' αυτό και μας καλούν να σκεφτούμε και να ενεργήσουμε με τρόπο νέο. Πρέπει να αποτινάξουμε προϊδεασμούς και κατόπιν να σώσουμε τη χώρα μας»⁴.

Μου αρέσει πολύ η παρότρυνση «αποτίναξης των προϊδεασμών». Αυτό που εννοεί είναι ότι καθοδηγούμαστε όλοι στη ζωή μας από ιδέες, στις οποίες είμαστε αφοσιωμένοι, αλλά οι οποίες ίσως να μην είναι πλέον αληθείς ή συναφείς με το παρόν. Μας υπνωτίζουν και ασκούν πάνω